

POZNAŃSKIE SPOTKANIA KOMPUTEROWE

W dniach 1 i 2 grudnia 1995 r. w Poznaniu odbyło się już drugie z kolei symposium poświęcone zastosowaniu metod komputerowych w warsztacie badawczym historyka i pracy dydaktycznej. Jego organizatorami, podobnie jak i pierwszego w 1994 r.¹, były Komisja Metod Komputerowych Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego, Polski Oddział Association for History Computing oraz Instytuty Historii Uniwersytetów im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Mikołaja Kopernika w Toruniu. Udział w nim wzięło blisko 60 historyków i nauczycieli historii prawie ze wszystkich ośrodków akademickich kraju. W większości należeli oni do średniego i młodszego pokolenia badaczy, choć nie zabrakło na spotkaniu poznańskim uczonych o uznanym autorytecie w kraju i zagranicą. Te dwa fakty, tj. duża liczba uczestników i udział wybitnych profesorów zdają się oznaczać nie tylko aktywizację środowiska historyków polskich współtworzących programy komputerowe, ale również wagę, jaką zaczyna ono przykładać do rozwoju badań z użyciem komputera. Celem konferencji była z jednej strony wymiana własnych doświadczeń i refleksji nabytych w trakcie współpracy historyka-humanisty z „zimną” maszyną cyfrową, z drugiej, poznanie nowych specjalistycznych oprogramowań znajdujących się na warsztacie historyków i informatyków z nimi współpracujących.

Otwarcia konferencji w imieniu organizatorów dokonali Bohdan Ryszewski (UMK) oraz Bohdan Lapis i Stanisław Sierpowski (UAM). Dwóm sesjom plenarnym przewodniczyli kolejno Antoni Mączak (UW) i Jacek S. Matuszewski (UŁ). Obrady zainaugurował referat Jerzego Wiślockiego (Bibl. Kórnicka PAN). Referent zwrócił w nim uwagę na brak w kraju wyspecjalizowanych ośrodków w zakresie wydawnictw źródłowych i zahamowanie tempa ukazywania się nowych opracowań dokumentacyjno-naukowych. Dlatego też zaproponował zorganizowanie przy Bibliotece Kórnickiej Centrum Elektronicznych Wydawnictw Historycznych, które w zamierzeniu inicjatora miałoby programowo podejmować się edycji elektronicznej wielu źródeł o podstawowym znaczeniu w badaniach historycznych, a których duże rozmiary paraliżują jak dotąd wszelkie próby ich wydania drukiem. Dyrektor Biblioteki Kórnickiej wskazał przy tym na brak w obiegu naukowym wielu diariuszy sejmów z drugiej połowy XVIII wieku (np. sejmiku konwokacyjnego 1764 r.,

Sejmu Wielkiego), z których tylko jeden – Sejmu Grodzieńskiego 1793 r. liczy wraz z całym aparatem krytycznym ok. 140 ark. wydawniczych.

Adam Bieniaszewski i Rafał T. Prinke (Bibl. Kórnicka PAN) zaprezentowali swoje kilkuletnie doświadczenia z pracy, w tym także trudności, nad elektroniczną edycją spuścizny rękopiśmiennych materiałów pozostałych po prof. W. Dworzaczku. Autorzy referatu przypomnieli słuchaczom, że na ich zawartość składa się blisko 62 tys. wypisów metrykalnych 429 parafii wielkopolskich sięgających aż do I wojny światowej, ok. 180-190 tys. regestów z ksiąg grodzkich i kilkadziesiąt monografii rodzin szlachty wielkopolskiej zebranych przez samego autora w 22 tomach! Bliższe zapoznanie się z nimi przekonało pracowników Biblioteki Kórnickiej, że bez pomocy technik informatycznych praktycznie nie jest możliwe szersze ich udostępnienie gronu badaczy. Dzięki tej decyzji już w połowie 1996 r. do środowiska historycznego trafi pierwszy CD-ROM zawierający elektroniczną edycję „Tek Dworzaka”.

Zdzisław Pentek (UAM) przedstawił garść ciekawych refleksji o użytkownikach komputerów w gronie zawodowych historyków oraz opinie poznańskich studentów historii na temat ich stosunku do maszyny cyfrowej, które co ciekawe, nie zawsze były jej przychylnie. I choć spory odsetek młodzieży akademickiej nie przepada za komputerem (interesujące byłoby zapytać oto białostockich studentów historii), to jednocześnie z badań referenta widać było wyraźne zjawisko obniżania się granicy wieku pierwszego kontaktu z maszyną.

R. T. Prinke w przystępnym wykładzie scharakteryzował szerzej techniki, metody i standardy komputerowe wykorzystywane w naukach humanistycznych. Do tej wypowiedzi nawiązywał bezpośrednio kolejny referat autorstwa Jana Słowińskiego. Przybliżył on zebranym kilka nowoczesnych procesorów tekstu, które mogą być z dużym powodzeniem stosowane również w badaniach historycznych. W opinii referenta od dotychczas używanych edytorów podstawowych i składów komputerowych wyróżniają się one posiadaniem licznych modułów jak: tekstowy, biurowy i multimedialny.

Henryk Krystek (AP Poznań) swoje wystąpienie poświęcił blaskom i cieniom dotychczasowej komputeryzacji archiwów realizowanej przez naszych południowych sąsiadów zza Odry. Omówił on szczegółowo aż 7 różnych systemów informatycznych wykorzystywanych obecnie przez archiwistów czeskich.

W programie sympozjum poznańskiego nie zabrakło również rozważań natury ogólniejszej, rzec można by metodologicznej. Właśnie w taki świat bardziej teoretycznych niż praktycznych zastosowań komputera wprowadził referat B. Lapisa pt. „Komputeryzacja historiografii – nadzieje i złudzenia” z jakże charakterystycznym podtytułem – Sugestie niemal programowe.

Obrady sesji plenarnych zakończył referat Teresy Maresz, nauczycielki z X LO w Toruniu, w którym autorka (aktywna uczestniczka także I sympozjum) przedstawiła nowe programy informatyczne napisane w ostatnich paru miesiącach z myślą o ich wykorzystaniu w nauczaniu historii w szkole podstawowej i średniej.

Dyskutanci poważnie rozszerzyli tematykę obrad sympozjum w zakresie możliwości aktualnego zastosowania komputerów w pracy badawczej. I tak Edward Mierzwa (WSP Olsztyn) sygnalizował rozpoczęcie w ośrodku olsztyńskim skanowania tablic cła sundzkiego celem przyszłej edycji elektronicznej. Z kolei S. Sierpowski popierając ideę J. Wisłockiego utworzenia Archiwum Elektronicznego do szybkiej edycji na dyskietkach dorzucił kapitalne źródło – raporty dyplomatyczne z okresu międzywojennego. Julian K. Janczak (UŁ) zaapelował o bardziej instytucjonalne wykorzystywanie powstających coraz liczniej indywidualnych systemów komputerowych, a także o swojego rodzaju ich recenzowanie, co mogłoby być odpowiedzialnością potencjalnym użytkownikom. A. Mączak zabierając głos zastanawiał się nad możliwością stosowania logiki do przewidywania przyszłości.

Druga część sympozjum, której przewodniczył Andrzej Biernat (NDAP) była poświęcona prezentacji, poprzedzonych krótką ogólną charakterystyką, oryginalnych programów komputerowych oraz różnorodnych baz danych. Podobnie jak i rok temu, ta część konferencji poznańskiej cieszyła się dużym powodzeniem i wywołała najwięcej emocji.

Bogdan Tropak i Andrzej Wałkowski (WSP Zielona Góra) zaprezentowali możliwość podjęcia interesujących badań nad dyplomatyką wieków średnich. Opracowany przez nich program „Diploma 3” już w chwili obecnej poprzez badanie pól tekstowych pozwala śledzić przemiany redakcji niektórych formuł używanych w formularzach dokumentów XIV-XV w.

Mirosław Pieńkowski (KUL) przedstawił projekt budowy chronologicznego programu komputerowego, który ma umożliwiać historykowi błyskawiczne przeliczanie m.in. dat z kalendarza juliańskiego, rzymskiego, ustalanie dat świąt ruchomych, zaćmienia słońca, itp. Wśród słuchaczy propozycja młodego kolegi z Lublina wzbudziła jednakże sporo różnego rodzaju uwag i wątpliwości, które zasygnalizowano referentowi.

Dwie kolejne prezentacje, powstałych w AGAD w Warszawie – baz danych, spotkały się ze sporym zainteresowaniem uczestników sympozjum. Agnieszka Bartoszewicz scharakteryzowała pierwszą z nich – „Testamenty, inwentarze i oszacowania dóbr” mieszczan Starej i Nowej Warszawy. Zawiera m.in. testamenty i inwentarze znajdujące się do tej pory w opasłym tomie Warszawa Ekonomiczne 1223, obecnie łatwiejsze do wykorzystania dzięki indeksom: rzeczowemu, osobowemu i chronologicznemu. Drugą – „Nobilitacje, indygenaty, tytuły polskie nadawane cudzoziemcom oraz genealogie” omówiła Anna Wajs. Umieszczono w niej wszystkie informacje dotyczące blisko 1500 osób z archiwaliów oddziału I AGADu dostępne wg dowolnego klucza.

Wiesław Nowosad (UMK) zwrócił uwagę na niewykorzystywane do tej pory możliwości bazy CDS/ISIS w edycji jednorodnych źródeł historycznych.

Natomiast Jacek Jaskulski (UAM) zaprezentował zasady budowy i działania bazy danych prałatów i kanoników katedralnych w Koronie XV w. W pamięci komputera znajdują się już obszerne dane o 445 kanonikach poznańskich i 2/3 składu

kapituły gnieźnieńskiej (podstawowe dane osobowe, przebieg kariery kościelnej, wykształcenie, dane dotyczące rodziny, posiadany majątek i osiągnięte dochody, kariera w strukturach państwowych).

Lidia Zyblikiewicz (UJ) z zespołu prof. Krzysztofa Zamorskiego udostępniła zainteresowanym bazę danych ludności Krakowa w 1880 r. przygotowaną na podstawie spisu powszechnego.

Zapoznając się w miarę uważnie z wyżej wymienionymi oprogramowaniami trudno powstrzymać się jednakże od jednej, zasadniczej refleksji. Wydaje się, że w tegorocznych prezentacjach zabrakło systemów informatycznych umożliwiających nie tylko elektroniczną rejestrację źródeł historycznych, o szerszej użyteczności badawczej, jak choćby masowych, ale również błyskawiczne przetwarzanie ich wartości użytkownikom nawet bez specjalistycznego przeszkolenia komputerowego.

W przerwie poznańskiego kolokwium odbyło się posiedzenie Komisji Metod Komputerowych ZG PTH i Polskiego Oddziału Association for History and Computing poświęcone ocenie dotychczasowej działalności. Zebrani przyjęli sprawozdanie przewodniczącego B. Ryszewskiego podkreślając w dyskusji Jego duże osobiste zaangażowanie organizacyjne w upowszechnianiu metod komputerowych w kręgu nauk humanistycznych. Także z pełnym przekonaniem w oddzielnej uchwale poparli również inicjatywę utworzenia Centrum Elektronicznych Wydawnictw Historycznych.

Na koniec warto podkreślić, że przez cały czas pobytu w Poznaniu uczestnicy kolokwium spotykali się na każdym kroku z atmosferą serdeczności i gościnności w kreowaniu której niemałą rolę odegrali profesorowie B. Lapis i S. Sierpowski.

Cezary Kukło

PRZYPISY

- 1 Materiały z pierwszego sympozjum (14 referatów) wraz z dyskusją zostały opublikowane na łamach nowej serii wydawniczej – „Historia i Komputery”, pod red. B. Ryszewskiego, t. 1, Toruń 1995, ss. 127, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.